

Kritik mot en överförmyndare och en tingsrätt för brister i utredningen av en blivande god mans lämplighet

Anmälan

I en anmälan till JO klagade AA, såsom ombud för BB, på Överförmyndarens i Örskelljunga kommun och – som det får förstås – Helsingborgs tingsrätts handläggning av ett godmansärende. Hon anförde bl.a. följande. BB:s fostermor, CC, hade en stor förmögenhet. Hon hade inga egna barn eller andra släktingar men däremot en ny bekantskap, DD, som hon ville ha som god man. Såväl överförmyndaren som tingsrätten, som fattade beslut i ärendet, godtog detta utan att göra någon som helst utredning av DD:s lämplighet. BB informerades inte om ansökan och bereddes inte tillfälle att yttra sig.

Utredning

Överförmyndaren i Örskelljunga kommun anmodades att yttra sig över den utredning som gjorts inför överförmyndarens förslag om att förordna DD som god man för CC.

I remissvaret från Överförmyndaren i Örskelljunga kommun anförde överförmyndaren EE att hon tillträdde som överförmyndare först den 1 januari 2007 och att DD utsågs till god man den 28 november 2005. Hon hade därför hämtat in och hänvisade till följande yttrande från den tidigare överförmyndaren FF.

Angående tillsättande av god man för CC

När ansökan om god man inkom, kontaktade jag biståndshandläggarna, (GG och HH) som gjort utredning, eftersom jag ställde mig frågande till relationen mellan CC och DD. Jag fick till svar att DD var en god vän som hjälpte henne och som varit närvarande vid all kontakt med dem samt vid vårdplanering på sjukhuset efter ett lårbensbrott. Biståndshandläggarnas intryck av DD var bara gott och att han ville CC väl. Jag frågade angående ålderskillnaden och undrade över ”god vän” och fick förklarat för mig att DD varit god vän under lång tid till familjen, redan då CC:s make levde, och att man inte alls uppfattade hans avsikter annat än att han var mycket mån om henne. Vid telefonsamtal med CC förklarade jag för henne att det inte var självklart att DD skulle bli hennes gode man. CC var klar och redig att prata med och mycket bestämd. Det skulle vara DD som var god man för henne annars tog hon tillbaka sin ansökan om godmanskap. Hon sade sig ha fullt förtroende för DD och ingen annan fick ha insyn i hennes ekonomi. Detta gällde även

fosterdottern. Angående detta var hon mycket bestämd och tydlig. Hon förklarade att DD hade fullständiga fullmakter och att hon var mycket nöjd med hans sätt att förränta hennes pengar. Hon nämnde inga summor och jag hade i det här skedet ingen kännedom om hennes ekonomi. Men CC var tydlig med att hennes pengar ökat under DD:s försorg. CC förklarade också att DD varit god vän till familjen redan då hennes make levde (han avled 1985), jag fick intrycket att DD varit också honom behjälplig, och att DD efter makens död hjälpt henne med allehanda göromål alltså inte enbart med ekonomin. När läkarintyg bifogades ansökan fanns det även i detta angivet att DD var god vän med fullständiga fullmakter sedan flera år tillbaka. Läkarintyget överlämnades till mig av DD själv, och jag kände då igen honom från ett annat sammanhang något år tidigare där jag träffat på honom tillsammans med CC. Med fullständiga fullmakter hade DD utan ett godmanskap full tillgång och frihet att hantera CC:s tillgångar. Med ett godmanskap spärrades alla konton med överförmyndarspärr, och ingen förutom CC själv hade därmed möjlighet att ta ut pengar från hennes konton. Dessutom innebär ett godmanskap att gode mannen redovisar samtliga transaktioner gällande huvudmannens ekonomi vid den årliga redovisningen till överförmyndaren. Detta sammantaget gjorde att jag inte tyckte att jag behövde göra någon ytterligare utredning av den tilltänkte gode mannens lämplighet. Han var känd och erkänd som CC:s ”gode man” redan sedan flera år tillbaka. Med ett godmanskap som DD villigt medverkade till att ansöka om, skulle det finnas en kontrollerande myndighet och överförmyndaren hade dessutom möjlighet att omedelbart entlediga den gode mannen om så hade behövts.

Handlingarna i tingsrättens ärende Ä 5329-05 infordrades. Tingsrätten anmodades därefter att lämna upplysningar och yttrande om handläggningen av det aktuella ärendet.

I remissvaret från tingsrätten anförde lagmannen JJ följande.

Efter en genomgång av handlingarna i Ä 5329-05 kan konstateras att ärendet vid tingsrätten har handlagts på sedvanligt sätt. När en person enligt läkarintyg förstår vad saken gäller och självmant har ansökt om att erhålla en god man, finner tingsrätten det obehövt att kommunicera ansökan med personens anhöriga. Ansökan beviljas i sådana fall i enlighet med personens egen vilja.

Vad gäller valet av god man utgår tingsrätten från att den person som föreslås av överförmyndarnämnden är lämplig för uppdraget. Tingsrätten gör ingen egen kontroll av personens lämplighet och utser den föreslagna gode mannen såvida det inte i ärendet framförts invändningar mot personens lämplighet.

Tingsrättens bedömning är att ärendet har handlagts av tingsrätten på ett korrekt sätt.

AA kommenterade remissvaret från Överförmyndaren i Örkelljunga kommun. Av till kommentaren bifogade handlingar framgick bl.a. följande. Sedan den 31 mars 2005 hade DD fullmakt som omfattade uttag från och insyn i ett konto tillhörande CC Den 20 maj 2005 utökades fullmaktens omfattning.

AA gavs även tillfälle att kommentera remissvaret från tingsrätten.

I beslut den 17 mars 2009 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Bedömning

Överförmyndarens handläggning

Av utredningen i ärendet framgår att CC den 26 maj 2005 undertecknade en ansökan om god man och däri angav att hon ville att DD skulle förordnas som sådan. Enligt en skrivelse, daterad den 24 oktober 2005, tillstyrkte Överförmyndaren i Örkeljunga kommun ansökan och överlämnade densamma till Helsingborgs tingsrätt tillsammans med läkarintyg, personbevis och "utredning av biståndshandläggare". Såvitt framgår avsågs med den senare Vård- och omsorgsförvaltningens i Örkeljunga kommun utredning med anledning av CC:s ansökan om korttidsplats. I utredningen, som var undertecknad av biståndshandläggarna GG och HH, nämns DD som en god vän som varit CC behjälplig med "småsyslor".

I sitt remissvar anför överförmyndaren att de båda biståndshandläggarna GG och HH kontaktades i syfte att klargöra relationen mellan CC och DD. Överförmyndaren anför vidare att hon även kontaktade CC själv som bl.a. uppgav att DD hade "fullständiga fullmakter" och att hon var nöjd med hans sätt att förränta hennes pengar. Några ytterligare utredningsåtgärder vidtogs inte. Det har inte heller påståtts att DD sedan tidigare var känd inom överförmyndarens verksamhet.

Enligt 11 kap. 4 och 7 §§ föräldrabalken (FB) prövas ansökningar om anordnande av godmanskap och förvaltarskap av rätten. Enligt nämnda bestämmelser ska rätten, när den meddelar ett beslut att anordna godmanskap eller förvaltarskap, samtidigt förordna en god man eller förvaltare att utföra uppdraget. Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltarskap är enligt 11 kap. 25 § FB normalt tingsrätten i den ort där den som avses med ansökningen har sitt hemvist. Ansökan får enligt 11 kap 15 § FB göras av bl.a. överförmyndaren, den som ansökningen avser eller dennes närmaste släktingar. Av 11 kap. 16 § FB framgår att det är rätten som har utredningsansvaret i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap och som har att ta in de yttranden och det underlag som behövs för att kunna ta ställning i ärendet.

Ansökningar till överförmyndaren om framför allt förordnande av god man från någon som tillhör den ansökningsberättigade kretsen är mycket vanligt förekommande.

Förklaringen till att ansökningarna ges in till överförmyndaren och inte till tingsrätten torde oftast vara att den enskilde inte känner till att det ankommer på rätten att besluta i frågan. Från JO:s sida har tidigare framhållits att en överförmyndare som får in en ansökan om god man eller förvaltare snarast bör sända över ansökan, eventuellt tillsammans med ett eget yttrande i saken, till tingsrätten (jfr JO 2002/03 s. 417 och 2005/06 s. 422). Reglerna i FB ålägger inte överförmyndaren någon annan skyldighet i detta avseende än att i enlighet med vad

som kommer till uttryck i 4 § förvaltningslagen (1986:223) hjälpa sökanden till rätta.

Jag har i ett tidigare ärende (se JO 2008/09 s. 476) anført att en överförmyndare som väljer att lämna över en ansökan om ställföreträdare till tingsrätten med hänvisning till att den får anses vara felsänd utan att bifoga något yttrande enligt min mening inte kan kritiseras. Däremot får överförmyndaren i ett sådant fall räkna med att tingsrätten kommer att begära in ett yttrande i saken enligt 11 kap. 16 § andra stycket FB. Överförmyndaren är i sådana fall, enligt 11 kap. 16 § fjärde stycket FB, skyldig att yttra sig till domstolen. Den skyldigheten måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare.

Som nyss framgått kan överförmyndaren, enligt min mening, från strikt juridisk synpunkt helt avstå från att lämna något yttrande i samband med att en ansökan från en anhörig lämnas till tingsrätten. Lagregleringen till trots är det emellertid mycket vanligt att överförmyndaren företar en fullständig beredning av ett inkommet ansökningsärende innan det överlämnas. I dessa fall måste det, enligt min mening, också krävas att den till ansökningshandling bifogade utredningen är väl underbyggd. Detsamma gäller naturligtvis när överförmyndaren själv är sökande.

Till god man eller förvaltare ska, enligt 11 kap. 12 § FB, utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna. För att kunna avgöra om en person uppfyller dessa krav måste överförmyndaren rimligen företa vissa utredningsåtgärder. Hur omfattande dessa ska vara får avgöras från fall till fall. Det är emellertid aldrig tillräckligt att enbart godta huvudmannens uppfattning i lämplighetsfrågan. Om det rör sig om en person som inte tidigare varit god man eller förvaltare krävs naturligtvis en mer omfattande utredning än om den tilltänkte ställföreträdaren sedan tidigare är känd för välfungerande uppdrag. Om den blivande ställföreträdaren inte är känd inom verksamheten bör överförmyndaren t.ex. alltid kontrollera om hon eller han förekommer i belastningsregistret eller i Kronofogdemyndighetens register. Huvudmannens ekonomi kan också ha betydelse för vilken utredning som krävs. Överförmyndaren bör därför skaffa sig en god uppfattning om huvudmannens ekonomiska och övriga situation inför utredningen. Utifrån denna kännedom bör överförmyndaren, t.ex. genom tagande av referenser och egen kontroll, förvissa sig om den föreslagne gode mannens allmänna lämplighet för uppdraget. Att, som i förevarande fall, endast ta uppgifter för gott, är således inte tillräckligt.

Enligt min mening kan Överförmyndaren i Örkelljunga kommun inte undgå kritik för bristerna i handläggningen.

Tingsrättens handläggning

Ansökan kom in till tingsrätten den 17 november 2005. Till denna var fogad bl.a. ett läkarintyg, i vilket angavs att CC förstod vad saken gällde, och ovan nämnda utredning av biståndshandläggare vid vård- och omsorgsförvaltningen inom kommunen. Tingsrätten beslutade den 28 november 2005 att, i enlighet med ansökan, anordna godmanskap och förordna den föreslagne gode mannen. Några utredningsåtgärder hade då inte vidtagits vid tingsrätten.

Av 11 kap. 16 § FB framgår att i ärenden om bl.a. förordnande av god man för någon som fyllt 16 år ska rätten eller överförmyndaren ge denna person tillfälle att yttra sig, om det kan ske. I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 § ska, om det inte är obehövt, rätten också inhämta yttrande från den enskildes make eller sambo och barn, överförmyndaren och vårdinrättning. Yttrande ska också, om det behövs, inhämtas från bl.a. andra närstående.

Make, sambo och barn ska således som huvudregel höras, om det inte är obehövt. Det förhållandet att den enskilde själv har ansökt om eller samtyckt till den begärda åtgärden kan göra det obehövt att inhämta yttrande från anhöriga. Saken måste dock bedömas från fall till fall. Om t.ex. tveksamhet råder om den enskildes förmåga att inse sakens betydelse, bör anhörigas mening inhämtas. Det väsentliga är att beslutsunderlaget måste vara tillräckligt. Om det inte finns några släktingar i den trängre krets som nyss behandlats, måste behov av att ta in yttrande från övriga anhöriga anses finnas (prop. 1993/94:251 s. 202 f.).

Tingsrätten har angett att ansökan, i enlighet med domstolens sedvanliga rutiner, inte kommunicerades med någon anhörig till CC eftersom hon själv ansökt om att erhålla god man och det av det ingivna läkarintyget framgick att hon förstod vad saken gällde.

Av nyssnämnda förarbetsuttalanden framgår att det ytterst är en bedömningsfråga huruvida en ansökan ska kommuniceras, inte minst när ansökan grundar sig på den enskildes eget önskemål och det av utredningen framgår att denne förstår vad saken gäller. Jag har därför inte underlag för att kritisera tingsrätten för att ansökan inte kommunicerades med någon anhörig. Jag vill emellertid understryka vikten av att en individuell bedömning görs i varje ärende.

När det sedan gäller frågan om den föreslagna gode mannens lämplighet fanns, som ovan nämnts, ingen annan utredning rörande denna än att det i ansökan och i den bifogade utredningen från vård- och omsorgsförvaltningen angavs att DD hade varit CC behjälplig i det vardagliga. Därutöver hade överförmyndaren också angett att ansökan tillstyrktes.

Tingsrätten har uppgett att, såvida det inte i ärendet framförts invändningar mot personens lämplighet, tingsrätten utgår från att den person som föreslås av överförmyndarnämnden är lämplig för uppdraget.

För tingsrättens handläggning gäller officialprincipen i dessa slag av ärenden. Detta innebär att domstolen har ett eget ansvar för att utredningen är tillräcklig. Jag har i och för sig viss förståelse för att det förhållandet att överförmyndaren tillstyrkt ansökan kan ha fått tingsrätten att tro att en kontroll av den föreslagne gode mannens lämplighet vidtagits. Tingsrätten får i viss mån också anses ha rätt att utgå från att överförmyndaren, innan denne gör eller tillstyrker en ansökan, har vidtagit erforderlig utredning. Man kan dock inte utan vidare utgå från att så alltid är fallet (jfr JO 1992/93 s. 560).

Jag anser att, eftersom uppgifterna om den föreslagne gode mannens lämplighet i detta fall var så knapphändiga, tingsrätten borde ha förvissat sig om att erforderliga kontroller av den gode mannens lämplighet vidtagits av överförmyndaren. När det vid en kontakt med överförmyndaren då framkom att någon utredning inte hade gjorts kunde tingsrätten med stöd av 11 kap. 16 § FB ha begärt att överförmyndaren skulle inkomma med en sådan utredning. För sin underlåtenhet i detta avseende kan tingsrätten inte undgå kritik.

Vad gäller tingsrättens handläggning har samråd skett med chefsjustitieombudsmannen Mats Melin som har tillsyn över de allmänna domstolarna.